

جعل در اسناد الکترونیکی و جعل سنتی و راه های پیشگیری از آن

تاریخ دریافت مقاله: اردیبهشت ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش مقاله: خرداد ۱۳۹۹

محمد مهدی علی نژاد دارسرا^۱

^۱ کارشناس ارشد، حقوق تجارت بین الملل، دانشگاه آزاد اسلامی دامغان، دامغان، ایران

نویسنده مسئول:

محمد مهدی علی نژاد دارسرا

چکیده

امروزه با ورود تکنولوژی اطلاعات جعل را به جعل سنتی و رایانه ای تقسیم نموده اند. حقوق مالکیت فکری به عنوان حق کنترل نسخه برداری از روی اثر و سایر کاربردهای آن برای مدت زمانی محدود در نظام های حقوقی کشورهای مختلف و در سطح بین الملل شناخته شده است. حقوقدانان جعل را از جهت مفهوم قانونی به جعل عام و جعل خاص تقسیم کرده اند. جرایم رایانه ای به صورت عام و جعل رایانه ای به عنوان مهمترین قسمت آن مورد توجه حقوق دانان و قانونگذاران قرار گرفته است. با تصویب قانون جرایم رایانه ای، اعمال ارتكابی در فضای تبادل اطلاعات در سامانه های رایانه ای یا مخابراتی را بایستی مشمول قانون رایانه ای بدانیم و دیگر نمی توان به مواد سنتی در قانون مجازات اسلامی استناد نمود. براین اساس موضوع جعل باید داده یا علائم موجود در کارت های حافظه یا قابل پردازش یا تراشه در سامانه های رایانه ای یا مخابراتی باشد همچنان که در تحقق جرم استفاده از اشیاء مجعول سنتی، قصد اضرار شرط است، در استفاده از اشیاء مجعول رایانه ای هم قصد اضرار، از شروط تحقق جرم محسوب می شود و همچنین سایر ارکان جعل سنتی از جمله رکن قانونی، مادی و معنوی در مورد جعل رایانه ای نیز صادق است، در خصوص پیشگیری از جعل روشهایی را مطرح نموده اند: الف) پیشگیری کیفری یا واکنشی از وقوع جعل: که از طریق توسل به کیفر دادن عمل مجرمانه و توجه به جنبه های ارعایی آن حاصل می شود به سه شکل نمود پیدا خواهد کرد، ۱- پیشگیری از طریق قانونگذاری، ۲- پیشگیری از طریق محاکم قضایی، ۳- پیشگیری اداری. ب) پیشگیری غیر کیفری یا کنشی: این نوع پیشگیری قبل از وقوع جرم انجام می گردد. پ) پیشگیری اجتماعی: پیشگیری فوق به دو گروه رشدمدار و جامعه مدار تقسیم می شود.

در پژوهش فوق در حد توان سعی در بیان این موارد دارد.

کلمات کلیدی: جعل، اسناد الکترونیکی، سند عادی، جعل مادی، جعل معنوی، پیشگیری از جعل.

مقدمه

جرم جعل از جمله جرایمی است که سابقه تاریخی آن شاید به زندگی اجتماعی انسان ها برگردد که در هر دوره ای با توجه به اسناد موجود در آن جامعه شکل های مختلفی به خود دیده است و به همین خاطر از جمله جرائمی است که نحوه ارتکاب جرم مرتباً در حال تغییر و تحول است با این وجود از دو دهه گذشته ما می توانیم نوعی تقسیم بندی کلی در این بزه به عمل آوریم. حقوقدانان جعل را از جهت مفهوم قانونی به جعل عام و جعل خاص تقسیم کرده اند، از طرف دیگر امروزه آن را به جرایم جعل سنتی و رایانه ای مورد تقسیم قرار داده اند چون که انقلاب فن آوری اطلاعات به طور بنیادین جوامع را دستخوش تغییر و تحول کرده است و احتمالاً در آینده نیز این روند با شتاب فراوان ادامه خواهد یافت. البته این تغییر، انجام بسیاری از کارها و امور را راحت تر کرده است. قبلاً بخش خاصی از جامعه تحت تاثیر فن آوری اطلاعات قرار گرفته بود ولی اکنون به سختی می توان بخش هایی از جامعه را یافت که تحت تاثیر آن قرار نگرفته باشند. فن آوری اطلاعات تقریباً به نحوی همه جانبه فعالیت های انسان و جوامع بشری را تحت تاثیر قرار داده است.

تولید اطلاعات و انتقال سریع آن توسط فن آوری های نوین موجب افزایش تغییرات اجتماعی و اقتصادی پیش بینی نشده گردیده است. اما پیشرفت های مذکور حائز جنبه های خطرناکی نیز می باشند که پیدایش انواع جدید جرائم و همچنین بهره برداری از فن آوری جدید در ارتکاب جرایم سنتی بخشی از آن به شمار می رود. فن آوری های موجود آمده در عرصه ارتباطات و اطلاعات مفاهیم قانونی موجود را نیز دچار چالش هایی نموده است. قانون مجازات جرایم رایانه ای مصوب ۱۳۸۸ نیز با پذیرش اهمیت این تحولات و پیشرفت های دنیای رایانه، مقررات نسبتاً جامعی را برای مقابله با پدیده های مجرمانه رایانه ای من جمله جعل رایانه ای پیش بینی و با تعیین تدابیر لازم برای کشف، تعقیب، تفتیش، توقیف، حفظ و نگهداری از مدارک و دلایل ناشی از محیط های دیجیتالی و الکترونیکی در صدد جلوگیری از سوءاستفاده جاعلین جدید است.

در یک تقسیم بندی کلی می توان جرایم اطلاعات را از لحاظ فلسفه قانونگذاری و قوانین حاکم بر آنها، به دو گروه تقسیم کرد:

گروه اول شامل طیفی از جرائم رایانه ای است که با قوانین مربوط به جرائم کلاسیک قابل تعقیب و مجازات هستند و نیاز به قانون گذاری جدید ندارند. این گروه خود شامل انواع مختلفی از جرائم است و می توان آنها را به جرائم علیه اشخاص، اموال، امنیت و آسایش عمومی، اخلاق و عفت عمومی و خانواده دسته بندی نمود.

گروه دوم شامل طیفی از جرائم رایانه ای است که نیاز به قانون خاص دارند، این طبقه از جرائم را نیز می توان به سه دسته تقسیم نمود:

- دسته اول، جرائم جدیدی هستند که ارتکاب آنها قبل از پیدایش فناوری اطلاعات به هیچ وجه امکان پذیر نبوده است، مانند دستیابی غیرمجاز، شنود غیرمجاز، اخلال در داده و اخلال در سیستم.
- دسته دوم شامل تعدادی از جرائم کلاسیک است که رایانه ماهیت آنها را تغییر داده و به لحاظ تفاوت ماهیتی بین نوع رایانه ای و نوع کلاسیک آنها، نیاز به قانون خاص دارند. جعل و کلاهبرداری رایانه ای از جمله این جرایم هستند.
- دسته سوم شامل جرایمی است که ارتکاب آنها از طریق شبکه های رایانه ای موجب خطرناک تر شدن آنها نسبت به نوع غیر رایانه ای آنها شده است و به همین جهت نیاز به قانون خاص دارند. جرایم مرتبط با محتوا جزو این دسته هستند.

از طرف دیگر میزان استفاده از اینترنت طی سال های اخیر به طور تصاعدی افزایش پیدا کرده است. متأسفانه به موازات افزایش کاربردی اینترنت و تجارت الکترونیکی شاهد افزایش خاصی در میزان جرائم سایبری نیز بوده ایم.

با توجه به این روند و اهمیت موضوع جرایم رایانه ای بود که در تاریخ ۱۳۸۸/۰۳/۰۵ قانون جرایم رایانه ای در مجلس شورای اسلامی تصویب و ابلاغ گردید که طبق ماده ۲۲ آن قوه قضائیه موظف است کار گروهی را تعیین و مصادیق محتوای مجرمانه را تعیین کند اعضا کار گروه که در محل دادستانی کل کشور تشکیل می شود عبارتند از وزارتخانه های آموزش و پرورش، ارتباطات و فناوری اطلاعات، دادگستری، علوم، تحقیقات و فناوری، فرهنگ و ارشاد اسلامی، رییس سازمان تبلیغات اسلامی، رییس سازمان صدا و سیما و فرمانده نیروی انتظامی، یک نفر خبره در فناوری اطلاعات

و ارتباطات به انتخاب کمیسیون صنایع و معادن مجلس شورای اسلامی و یک نفر از نمایندگان عضو کمیسیون قضایی و حقوقی و تایید مجلس شورای اسلامی. این کار گروه دارای وظایف متعدد بوده که در ذیل تبصره های مربوطه آورده شده است لذا می توان گفت امروزه جرایم رایانه ای خصوصاً جعل به عنوان یک مسئله در سطح عمومی و قانونگذاری مطرح بوده و هر روز نیز دامنه آن وسیع تر و گسترده تر می شود و این پژوهش نیز به لحاظ ویژگی های خاص و جدید بودن این نوع جرایم در پی بررسی حقوقی موضوع است. در بحث پیشگیری از وقوع جرم جعل (جعل سنتی و جعل یارانه ای) بحث ها و نقطه نظرات حقوقی را مطرح نموده اند که میتواند به موارد فوق اشاره نمود:

- الف) پیشگیری کیفری یا واکنشی از وقوع جعل: که از طریق توسل به کیفر دادن عمل مجرمانه و توجه به جنبه های اربعی آن حاصل می شود به سه شکل نمود پیدا خواهد کرد،
 - پیشگیری از طریق قانونگذاری،
 - پیشگیری از طریق محاکم قضایی،
 - پیشگیری اداری،
 - ب) پیشگیری غیر کیفری یا کنشی: این نوع پیشگیری قبل از وقوع جرم انجام می گردد.
 - پ) پیشگیری اجتماعی: پیشگیری فوق به دو گروه رشد مدار و جامعه مدار تقسیم می شود.
- در این پژوهش در حد توان سعی در بیان این موارد دارد.

تعاریف و مفاهیم

تعریف سند

ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی، در تعریف سند، می گوید: «سند، عبارت است از هر نوشته که در مقام دعوی یا دفاع، قابل استناد باشد». برای درک و دریافت دقیق تری از این تعریف، به ارکان و عناصر موثر در آن اشاره می کنیم.

سند رسمی

اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک و یا در دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آنها و بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشند، رسمی است.

سند عادی

اسنادی که در اداره اسناد و املاک و یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آنها و بر طبق مقررات قانون تنظیم نشده باشد، عادی است.

سند عادی در حکم سند رسمی

اسناد عادی در دو مورد اعتبار اسناد رسمی را داشته، درباره طرفین و وراث و قائم مقام قانونی آنان معتبر است:

- ۱: اگر طرفی که سند علیه او اقامه شده است صدور آن را از منتسب الیه تصدیق نماید.
- ۲: هر گاه در محکمه ثابت شود که سند مزبور را طرفی که آن را تکذیب یا تردید کرده، فی الواقع امضاء یا مهر کرده است.

سند لازم الاجراء

سندی عادی یا رسمی است که اگر شخصی به موجب سند بدهکار یا متعهد است به اختیار خود، حسب مورد، آن بدهی را پرداخت نکند یا به آن تعهد عمل نکند، طلبکار یا متعهد له می تواند بی آنکه نیاز به اقامه دعوی و گرفتن حکم دادگاه باشد با مراجعه به تشکیلات اجرایی مربوط، او را وادار به اجرای موضوع سند نماید.

سند در حکم لازم الاجرا

سندی که در حکم سند لازم الاجرا می باشد از نظر اجرایی موضوع همانند سند لازم الاجرا می باشد. از جمله اسنادی که عادی و در حکم سند لازم الاجرا می باشد، می توان به چک اشاره نمود.^۱

تعریف-سند-انواع-سند-و-وکیل-متخصص-اسناد- <https://www.dadgaran.com/Legal-content/> - 1

تعریف اسناد الکترونیکی

در نظام حقوقی ایران، تصویب قانون تجارت الکترونیکی در سال ۱۳۸۲ به این موضوع مهم پرداخت که بر اساس بند الف و ب ماده ۲ این قانون، سند الکترونیکی اینگونه تعریف شده است:

"داده پیام هر نمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی، نوری یا فناوری های جدید اطلاعات تولید، فرستاده، دریافت ذخیره یا پردازش می شود. داده پیام به وسیله اصل ساز، تولید یا فرستاده می شود تا مخاطب آن را دریافت نماید. تولید کننده و فرستنده داده پیام آن را با امضای الکترونیکی امضا می کند."^۲

تعریف جعل

ساختن یا تغییر دادن آگاهانه نوشته یا سایر چیزهای مذکور در قانون به ضرر دیگری به قصد جا زدن آنها به عنوان اصلی. اما قانون مجازات اسلامی در بخش تعزیرات در تکمیل این تعریف چنین مقرر داشته است: "جعل و تزویر عبارتند از ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیر رسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا الحاق یا سیاه کردن یا تقدیم یا تاخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته ای به نوشته دیگر یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب حساب و نظایر این ها به قصد تقلب.

جعل مادی

همانطور که از نام آن مشخص است در جعل مادی در ظاهر یک سند تغییر ایجاد خواهد شد. به این صورت که جاعل بر روی سندی که در عالم خارج وجود دارد، تغییراتی ایجاد می کند. مانند تغییر در متن یا امضا و یا برش و تراش سند.

جعل معنوی (مفادی)

به معنی تحریف حقیقت است. در این نوع جعل مطالب منتسب به دیگران به نحو دیگری قلمداد می شود، بدون اینکه در ظاهر سند تغییری ایجاد شود.^۳

اسناد الکترونیک

سندهای الکترونیک اسنادی هستند که از طریق واسطه های الکترونیکی ایجاد می شوند. در واقع مجموعه ای از اطلاعات هستند که روی یک وسیله جانبی مثل دیسکت ذخیره می شوند. اسناد دیجیتال ممکن است به دو صورت تهیه شده باشند: از ابتدا به کمک رایانه ایجاد شده اند یا بعداً به نوع دیجیتال درآمده اند.

باید گفت اسناد الکترونیکی مانند اسناد سنتی هستند اما تفاوت هایی با آنها دارند. به عنوان مثال فقط در قالب الکترونیکی تولید یا منتقل می شوند و با عنوانی مشخص و منظم به صورت الکترونیکی نگهداری و توزیع می شوند. مزیت این نوع اسنادها این است که قابلیت های فراوانی در جستجو دارند؛ همچنین بازیابی، چاپ و ذخیره سازی اطلاعات را به شکلی صحیح و سریع انجام می دهند و همواره روزآمد هستند.

با ظهور فناوری های جدید، تعداد اسناد الکترونیکی به سرعت در حال افزایش است. با توجه به افزایش حجم این اسناد، نکات مربوط به سازمان دهی، حفظ و نگهداری، پردازش و مدیریت آن ها نیز باید افزایش یابد. در همین راستا باید آگاهی لازم در مورد اسناد الکترونیک در اختیار افراد قرار گیرد. در مورد سند الکترونیکی باید بگوییم: این سند داده پیامی است که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد. قواعد خاصی بر حقوق اسناد الکترونیکی حاکم است. ماده ۶ قانون تجارت الکترونیکی ایران^۴ و بند اول ماده ۸ قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسترال^۵ با بررسی این مسئله بیان می

^۲ - <http://www.heyvalaw.com/web/articles/view/1525/html>. تعریف اسناد الکترونیک و اعتبار سنجی آن

^۳ - <http://iranlawyer.net/> دانستنی های حقوقی/ ۲۲۲- تعریف جعل و انواع آن

^۴ - ماده ۶- هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد، «داده پیام» در حکم نوشته است مگر در موارد زیر:
الف- اسناد مالکیت اموال غیرمنقول.

ب- فروش مواد دارویی به مصرف کنندگان نهایی.

ج- اعلام، اخطار، هشدار و یا عبارات مشابهی که دستور خاصی برای استفاده کالا صادر می کند و یا از بکارگیری روش های خاصی به صورت فعلی یا ترک فعل منع می کند.

^۵ - (1)Where the law requires information to be presented or retained in

its original form, that requirement is met by a data message if:

(a) there exists a reliable assurance as to the integrity of the information from the time when it was first generated in its final form, as a data message or otherwise; and

(b) where it is required that information be presented, that information is capable of being displayed to the person to whom it is to be presented.

دارد که «هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد، داده پیام در حکم نوشته است». ماده ۵ قانون نمونه^۶ نیز سند الکترونیکی را به رسمیت می شناسد و در مورد این اسناد اظهار می دارد: «اثر حقوقی، اعتبار یا قابلیت اجرایی اطلاعات، نباید به صرف اینکه به صورت داده پیام هستند، مورد انکار قرار گیرند».

در ماده ۱۲ قانون تجارت الکترونیک^۷ و ماده ۹ قانون نمونه آنسیترال^۸ در باب قابلیت استناد داده پیام در مقام دعوی یا دفاع می خوانیم: اسناد و ادله اثبات دعوی امکان دارد به صورت داده پیام باشند در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی توان براساس قواعد ادله موجود، ارزش اثباتی «داده پیام» را صرفاً به دلیل شکل و قالب آن رد کرد.

انواع اسناد الکترونیک

انواع اسناد الکترونیک با استناد به قانون مدنی و قوانین مرتبط با تجارت الکترونیکی و امضای الکترونیکی در ایران و سایر کشورها، به سه نوع سند رسمی الکترونیکی، سند الکترونیکی ساده و سند الکترونیکی مطمئن تقسیم می شود. متأسفانه قانون ایران تعریف دقیقی از سند رسمی الکترونیکی ندارد و برای تعریف این نوع سند چاره ای جز مراجعه به تفسیر مقررات سنتی ناظر به اسناد کاغذی نداریم.

سند الکترونیکی مطمئن، داده پیامی است که صدور آن از منتسب الیه محرز بوده و مرجع ثالث قانونی انتساب امضای سند را به شخص امضا کننده گواهی نموده است.

سند الکترونیکی ساده، داده پیامی است که با امضای الکترونیکی ساده، تولید و ارسال شده است.

ماهیت سند الکترونیک

با فراگیر شدن اینترنت در دهه های اخیر، هنوز مسائل حقوقی مربوط به اعتبار سنجی اسناد و سوابق رایانه ای سر تیتیر مباحث روز حقوقدانان است و در تمامی کشورها حتی در آمریکا، که توان و سابقه ای بیش از دیگران در فناوری اطلاعات دارد، این مسئله مشهود است.

قانون مدنی مطابق با ماده ۱۲۵۸ به بررسی ادله اثبات دعوی می پردازد و آن را در ۵ قسم یعنی اقرار، اسناد کتبی، شهادت، امارات و قسم برمی شمارد. ماده ۱۲۸۴ در مورد سند الکترونیک اینگونه بیان می کند: «سند عبارت است از هر نوشته که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد». در مواد بعدی در مورد ارزش و جایگاه سند الکترونیک بحث می شود.

اعتبار محتوای حافظه رایانه

با بررسی مواضع قانون گذاران در کشورهای مختلف علیرغم تشابه کلی، برداشت آنها از این پدیده یکسان نیست. لذا شاهد این موضوع هستیم که در آمریکا از آن به عنوان سوابق الکترونیک، در قانون آنسیترال و ایران به عنوان داده پیام، در فرانسه با عنوان سند الکترونیک از آن یاد می شود. اما نظر مشترک این است که، همگی کاربرد و جایگاه سند را مستقیماً یا به صورت معادل یا در حکم آن برای این نوع دلیل پذیرفته اند. شاید بتوان گفت روش فرانسویان با توجه به پیوند آن با قوانین کشور و فرهنگ حقوقی آن، مدبرانه تر و در عین حال کامل است.

ایرادات وارده بر قانون تجارت الکترونیک

از جمله ایرادات وارده بر تجارت الکترونیک ایران و سایر کشورها می توان به اعتبار سنجی سندهای الکترونیک اشاره کرد که مواردی از جمله ثبات پذیری، دوام و قابلیت انتساب، توجه به مقررات وضع شده در خصوص امضاهای مطمئن نقایص قوانین را در برخی موارد مهم نشان می دهد. از سوی دیگر، تناسب داشتن مفاد اسناد الکترونیک با شیوه

^۶-Article 5. Legal recognition of data messages Information shall not be denied legal effect, validity or enforceability solely on the grounds that it is in the form of a data message.

^۷- ماده ۱۲- اسناد و ادله اثبات دعوی ممکن است به صورت داده پیام بوده و در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی توان براساس قواعد ادله موجود، ارزش اثباتی «داده پیام» را صرفاً به دلیل شکل و قالب آن رد کرد.

^۸- (1) In any legal proceedings, nothing in the application of the rules of evidence shall apply so as to deny the admissibility of a data message in evidence:

(a) on the sole ground that it is a data message; or,

(b) if it is the best evidence that the person adducing it could reasonably be expected to obtain, on the grounds that it is not in its original form.

(2) Information in the form of a data message shall be given due evidential weight. In assessing the evidential weight of a data message, regard shall be had to the reliability of the manner in which the data message was generated, stored or communicated, to the reliability of the manner in which the integrity of the information was maintained, to the manner in which its originator was identified, and to any other relevant factor.

ایمنی به کار گرفته شده در تولید آنها است که هر چند می تواند به عنوان اماره و در اختیار قاضی شناخته شود، اما نمی توان آن را به عنوان یک اصل در قانون ذکر کرد.

مسئله لزوم ارائه اصل سند به عنوان دلیل اثبات به ویژه در مواردی مانند اسناد تجاری که اصل آن نشان تعهد نیز هست، و یا در بارنامه دریایی که بدون ارائه اصل سند امکان تحویل کالا نیست، از جمله ایراداتی است که بر این اسناد وارد می شود. لذا علیرغم تصریح قوانین به اعتبار نسخه الکترونیک به جای کاغذی، عملاً تجار تمایل ندارند، پول یا کالا را به اشخاصی تحویل دهند که نسخه الکترونیک را ارائه می دهد در حالی که امکان دارد، همانند آن در اختیار دیگران نیز باشد.

تعریف جعل کامپیوتری

هر کس از طریق ورود، تغییر، محو، متوقف سازی داده ها یا اطلاعات دیجیتال و ارتباطات هر گونه مداخله در امر داده پردازی و نظری آن داده ها یا اطلاعات دارای ارزش مالی و قابل اثبات و استناد در مراجع قضایی را جعل کند، مرتکب جعل کامپیوتری شده است و به مجازات سه تا ده سال و پرداخت جزای نقدی به میزان ده میلیون ریال محکوم می شود. تبصره ۱- داده های مذکور در ماده فوق اعم است از داده های موجود در سیستمهای کامپیوتری، مخابراتی، کارتهای اعتباری هوشمند و غیره.

تبصره ۲- شروع به جعل کامپیوتری جرم است و مرتکب به حداقل مجازات مندرج در ماده فوق محکوم می شود.^۹

مواد قانونی جرم جعل رایانه ای

صدر ماده ۱۳۱^{۱۰} قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح هر گونه تغییر یا حذف اطلاعات، الحاق، تقدیم یا تاخر تاریخ نسبت به تاریخ حقیقی را که به طور غیر مجاز، توسط افراد نظامی در سیستمهای رایانه ای یا سامانه های مخابراتی، و نرم افزارهای مربوطه صورت گیرد به عنوان جعل رایانه ای قابل تعقیب و مجازات دانسته است. در قانون تجارت الکترونیکی نیز، از جعل کامپیوتری سخن گفته که در ماده ۶۸^{۱۱} این قانون نیز می توانیم مصادیق جرم جعل رایانه ای را مشاهده کنیم. قانون جرایم رایانه ای ایران نیز، در ماده ۶^{۱۲}، مصادیق کامل تری از جرم جعل رایانه ای را بر شمرده است. استفاده از داده های جعلی رایانه ای در صورت استفاده عمدی و با علم و اطلاع دارنده از این داده ها، به استناد ماده ۷، ۱۳ قانون جرایم رایانه ای جرم محسوب شده و بر اساس ماده ۶ همین قانون، برای اشخاص حقیقی و حقوقی مجازات جداگانه تعیین می شود.^{۱۴}

های-آن-چه-8C%80%8E2%در باره-جعل-نویس-و-سنتی-و-تفاوت/4128805/news/www.yjc.ir/fa-https://^۹

دانیدE2%80%8C%۸۰%۸E۲%می

^{۱۰}- ماده ۱۳۱- هر گونه تغییر یا حذف اطلاعات، الحاق، تقدیم یا تأخیر تاریخ نسبت به تاریخ حقیقی و نظایر آن که به طور غیر مجاز توسط نظامیان در سیستم رایانه و نرم افزارهای مربوط صورت گیرد و همچنین اقداماتی از قبیل تسلیم اطلاعات طبقه بندی شده رایانه ای به دشمن یا افرادی که صلاحیت دسترسی به آن اطلاعات را ندارند، افشاء غیر مجاز اطلاعات، سرقت اشیاء دارای ارزش اطلاعاتی مانند سی دی (CD) یا دیسکتهای حاوی اطلاعات یا معدوم کردن آنها یا سوء استفاده های مالی که نظامیان به وسیله رایانه مرتکب شوند جرم محسوب و حسب مورد مشمول مجازاتهای مندرج در مواد مربوط به این قانون می باشند.

^{۱۱}- ماده ۶۸- هر کس در بستر مبادلات الکترونیکی، از طریق ورود، تغییر، محو و توقف «داده پیام» و مداخله در پردازش «داده پیام» و سیستمهای رایانه ای، و یا استفاده از وسایل کاربردی سیستمهای رمزنگاری تولید امضاء- مثل کلید اختصاصی- بدون مجوز امضاء کننده و یا تولید امضای فاقد سابقه ثبت در فهرست دفاتر اسناد الکترونیکی و یا عدم انطباق آن وسایل با نام دارنده در فهرست مزبور و اخذ گواهی مجعول و نظایر آن اقدام به جعل «داده پیام» های دارای ارزش مالی و اثباتی نماید تا با ارائه آن به مراجع اداری، قضایی، مالی و غیره به عنوان «داده پیام» های معتبر استفاده نماید جاعل محسوب و به مجازات حبس از یک تا سه سال و پرداخت جزای نقدی به میزان پنجاه میلیون ۵۰۰۰۰۰۰۰ ریال محکوم می شود.

تبصره- مجازات شروع به این جرم حداقل مجازات در این ماده می باشد.

^{۱۲}- ماده ۶- هر کس به طور غیر مجاز مرتکب اعمال زیر شود، جاعل محسوب و به حبس از یک تا پنج سال یا جزای نقدی از بیست میلیون (۲۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد:

الف) تغییر یا ایجاد داده های قابل استناد یا ایجاد یا وارد کردن متقلبانة داده به آنها.

ب) تغییر داده ها یا علائم موجود در کارت های حافظه یا قابل پردازش در سامانه های رایانه ای یا مخابراتی یا تراشه ها یا ایجاد یا وارد کردن متقلبانة داده ها یا علائم به آنها.

^{۱۳}- ماده ۷- هر کس با علم به مجعول بودن داده ها یا کارت ها یا تراشه ها از آنها استفاده کند، به مجازات مندرج در ماده فوق محکوم خواهد شد.

های-آن-چه-8C%80%8E2%در باره-جعل-نویس-و-سنتی-و-تفاوت/4128805/news/www.yjc.ir/fa-https://^{۱۴}

دانیدE2%80%8C%۸۰%۸E۲%می

مواد قانونی جرم جعل سنتی

مواد ۵۲۳ تا ۵۴۲^{۱۵} قوانین مجازات اسلامی در ایران مجازات‌هایی را برای جاعلین اسناد در نظر گرفته‌است. این مجازات‌ها شامل مجازات‌های نقدی و زندان می‌شود و در مواردی از جمله جعل دستخط رهبر و دیگر مقامات ایران،

ماده ۵۲۳- هرگاه شخصی با اذن کسی که حق اذن دارد، وارد منزل یا محلی که در تصرف اوست، گردد و از ناحیه حیوان یا شیئی که در آن مکان است صدمه و خسارت ببیند، اذندهنده ضامن است، خواه آن شیء یا حیوان قبل از اذن در آن محل بوده یا بعداً در آن قرار گرفته باشد و خواه اذن دهنده نسبت به آسیب رسانی آن علم داشته باشد خواه نداشته باشد.

تبصره- در مواردی که آسیب مستند به مصدوم باشد مانند آنکه واردشونده بداند حیوان مزبور خطرناک است و اذندهنده از آن آگاه نیست و یا قادر به رفع خطر نمیباشد، ضمان منتهی است.

ماده ۵۲۴- هرگاه کسی که سوار حیوان است آن را در معابر عمومی یا دیگر محلهای غیر مجاز متوقف نماید در مورد تمام خسارتهایی که آن حیوان وارد میکند و مستند به فعل شخص مزبور میباشد ضامن است و چنانچه مهار حیوان در دست دیگری باشد مهارکننده به ترتیب فوق ضامن است.

ماده ۵۲۵- هرگاه شخصی عملی انجام دهد که موجب تحریک یا وحشت حیوان گردد ضامن جنایتهایی است که حیوان در اثر تحریک یا وحشت وارد میکند مگر آنکه عمل مزبور مصداق دفاع مشروع باشد.

ماده ۵۲۶- هرگاه دو یا چند عامل، برخی به مباشرت و بعضی به تسبیب در وقوع جنایتی، تأثیر داشته باشند، عاملی که جنایت مستند به اوست ضامن است و چنانچه جنایت مستند به تمام عوامل باشد به طور مساوی ضامن میباشد مگر تأثیر رفتار مرتکبان متفاوت باشد که در این صورت هریک به میزان تأثیر رفتارشان مسؤول هستند. در صورتی که مباشر در جنایت بیاختیار، جاهل، صغیر غیرممیز یا مجنون و مانند آنها باشد فقط سبب، ضامن است.

ماده ۵۲۷- هرگاه دو نفر بر اثر برخورد بی واسطه با یکدیگر کشته شوند یا آسیب ببینند، چنانچه میزان تأثیر آنها در برخورد، مساوی باشد در مورد جنایت شبه عمدی نصف دیه هر کدام از مال دیگری و در مورد خطای محض نصف دیه هر کدام به وسیله عاقله دیگری پرداخت میشود و اگر تنها یکی از آنها کشته شود یا آسیب ببیند، حسب مورد عاقله یا خود مرتکب، نصف دیه را باید به مجنی علیه یا اولیای دم او بپردازند.

ماده ۵۲۸- هرگاه در اثر برخورد دو وسیله نقلیه زمینی، آبی یا هوایی، راننده یا سرنشینان آنها کشته شوند یا آسیب ببینند در صورت انتساب برخورد به هر دو راننده، هریک مسؤول نصف دیه راننده مقابل و سرنشینان هر دو وسیله نقلیه است و چنانچه سه وسیله نقلیه با هم برخورد کنند هریک از رانندگان مسؤول یک سوم دیه راننده های مقابل و سرنشینان هر سه وسیله نقلیه میباشد و به همین صورت در وسایل نقلیه بیشتر، محاسبه میشود و هرگاه یکی از طرفین مقصر باشد به گونه ای که برخورد به او مستند شود، فقط او ضامن است.

ماده ۵۲۹- در کلیه مواردی که تقصیر موجب ضمان مدنی یا کیفری است، دادگاه موظف است استناد نتیجه حاصله به تقصیر مرتکب را احراز نماید.

ماده ۵۳۰- هرگاه برخورد بین دو یا چند نفر یا وسیله نقلیه بر اثر عوامل قهری مانند سیل و طوفان به وجود آید، ضمان منتهی است.

ماده ۵۳۱- در موارد برخورد هرگاه حادثه به یکی از طرفین مستند باشد مثل اینکه حرکت یکی از طرفین به قدری ضعیف باشد که اثری بر آن مترتب نگردد، تنها درباره طرفی که حادثه مستند به او است، ضمان ثابت است.

ماده ۵۳۲- در برخورد دو وسیله نقلیه هرگاه رفتار هر دو یا یکی از آنها مشمول تعریف جنایات عمدی گردد حسب مورد به قصاص یا دیه حکم میشود.

ماده ۵۳۳- هرگاه دو یا چند نفر به نحو شرکت سبب وقوع جنایت یا خسارتی بر دیگری گردند به طوری که آن جنایت یا خسارت به هر دو یا همگی مستند باشد، به طور مساوی ضامن میباشد.

ماده ۵۳۴- هرگاه بر اثر ایجاد مانع یا سببی دو یا چند نفر یا وسیله نقلیه با هم برخورد کنند و به علت برخورد آسیب ببینند و یا کشته شوند، مسبب ضامن است.

ماده ۵۳۵- هرگاه دو یا چند نفر با انجام عمل غیرمجاز در وقوع جنایتی به نحو سبب و به صورت طولی دخالت داشته باشند کسی که تأثیر کار او در وقوع جنایت قبل از تأثیر سبب یا اسباب دیگر باشد، ضامن است مانند آنکه یکی از آنان گودالی حفر کند و دیگری سنگی در کنار آن قرار دهد و عابری به سبب برخورد با سنگ به گودال بیفتد که در این صورت، کسی که سنگ را گذاشته، ضامن است مگر آنکه همه قصد ارتکاب جنایت را داشته باشند که در این صورت شرکت در جرم محسوب میشود.

ماده ۵۳۶- هرگاه در مورد ماده (۵۳۵) این قانون عمل یکی از دو نفر غیرمجاز و عمل دیگری مجاز باشد مانند آنکه شخصی وسیله یا چیزی را در کنار معبر عمومی که مجاز است، قرار دهد و دیگری کنار آن چاهی حفر کند که مجاز نیست، شخصی که عملش غیرمجاز بوده، ضامن است. اگر عمل شخصی پس از عمل نفر اول و با توجه به اینکه ایجاد آن سبب در کنار سبب اول موجب صدمه زدن به دیگران میشود انجام گرفته باشد، نفر دوم ضامن است.

ماده ۵۳۷- در کلیه موارد مذکور در این فصل هرگاه جنایت منحصرأ مستند به عمد و یا تقصیر مجنی علیه باشد ضمان ثابت نیست. در مواردی که اصل جنایت مستند به عمد یا تقصیر مرتکب باشد لکن سرایت آن مستند به عمد یا تقصیر مجنی علیه باشد مرتکب نسبت به مورد سرایت ضامن نیست.

فصل هفتم - تداخل و تعدد دیات.

ماده ۵۳۸- در تعدد جنایات، اصل بر تعدد دیات و عدم تداخل آنها است مگر مواردی که در این قانون خلاف آن مقرر شده است.

ماده ۵۳۹- هرگاه مجنی علیه در اثر سرایت صدمه یا صدمات غیرعمدی فوت نماید یا عضوی از اعضای او قطع شود یا آسیب بزرگتری ببیند به ترتیب ذیل دیه تعیین میشود:

الف- در صورتی که صدمه وارده یکی باشد، تنها دیه نفس یا عضو یا آسیب بزرگتر ثابت میشود.

جعل چک و یا اسناد ادراک حکومتی و یا مدارک تحصیلی، اعمال می‌شود. مجازات جعل مدارک فارغ التحصیلی دانشگاه‌ها داخل یا خارج از ایران یا استفاده از این اسناد مجعول به استناد ماده ۵۲۷ قانون مجازات اسلامی حبس از یک ماه تا ۳ سال است.

مصادیق جرم جعل سنتی

الف) تحصیل غافل‌گیرانه امضای واقعی: هرگاه به طور غافل‌گیرانه و توأم با قصد تقلب از شخصی امضا گرفته شود، هر چند که امضاء واقعی می‌باشد ولی دو شرط تقلب و غافل‌گیرانه بودن موجب می‌شود که جرم جعل تحقق پیدا کند.
ب) تراشیدن و خراشیدن: خراشیدن، از بین بردن یک جزء کلمه است مثل این که واژه 'حسین' را به 'حسن' تبدیل کند ولی تراشیدن، از بین بردن تمام کلمه است.
ج) قلم بردن در نوشته: تغییر و تبدیل حروف و کلمات یا ارقام موجود، بدون این که کلمه یا رقم جدیدی اضافه شود مثل این که عدد ۱ را به ۲ یا ۳ تبدیل کند.
د) اثبات در نوشته: اعتبار بخشیدن به سند یا نوشته باطل از طریق پاک کردن و از بین بردن علامت بطلان سند یا کلمه 'باطل' از روی سند است.

ه) الحاق و الصاق: در الصاق، حداقل دو نوشته متفاوت از یک شخص به همدیگر وصل و چسبانده می‌شود به طوری که در نظر اول یک سند به حساب می‌آیند ولی در الحاق، رقم یا حرف یا کلمه‌ای در متن یا حاشیه یک سند اضافه می‌شود.^{۱۶}

در باب مجازات این جرایم نیز تفاوت‌هایی دیده می‌شود.^{۱۷}

افتراق جعل سنتی و جعل رایانه‌ای

در جعل سنتی، ایجاد نوشته یا سند و یا تغییر و تحریف در مندرجات سند و همچنین اضافه کردن نوشته یا عکس به نوشته اصلی شرط تحقق جرم جعل سنتی است. حال دارنده این سند جعلی، اگر با علم و اطلاع نسبت به جعلی بودن، آن را مورد استفاده و استناد قرار دهد، مرتکب جرم استفاده از سند جعلی شده است.
در جرم جعل رایانه‌ای نیز تا حدی از همان روش سنتی برای مجازات جرم جعل استفاده شده و مجازات جعل رایانه‌ای و استفاده از داده‌های مجعول رایانه‌ای به صورت مستقل تعیین می‌شود. مصادیق جعل رایانه‌ای همان مصادیق جعل سنتی قلمداد شده است. تفاوت جعل سنتی با جعل کامپیوتری در این است که راه ارتکاب جعل رایانه‌ای، سریع تر و امکان کشف آن سخت‌تر است.

در جعل سنتی جرم کاملاً مادی و محسوس و فیزیکی است و شامل مواردی نظیر «ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیر رسمی خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا الصاق نوشته‌ای به نوشته دیگر یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن» می‌شود. اما در جعل رایانه‌ای این داده‌ها هستند که می‌توانند به صورت داده‌های پیام یا داده‌های رایانه‌ای موجبات تشکیل جرم را فراهم آورند.

بند الف ماده ۲^{۱۸} قانون تجارت الکترونیکی به تعریف داده پرداخته است: «هر نمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهوم که با وسایل الکترونیکی، نوری و یا فناوری‌های جدید اطلاعات تولید، ارسال، دریافت ذخیره یا پردازش می‌شود.» جرم جعل

ب- در صورت تعدد صدمات چنانچه مرگ یا قطع عضو یا آسیب بیشتر، در اثر سرایت تمام صدمات باشد، تنها دیه نفس یا عضو یا آسیب بزرگتر ثابت می‌شود و اگر مرگ یا قطع عضو یا آسیب بزرگتر در اثر سرایت برخی از صدمات باشد، دیه صدمات مسری در دیه نفس یا عضو یا آسیب بزرگتر تداخل می‌کند و دیه صدمات غیرمسری، جداگانه محاسبه و مورد حکم واقع می‌شود.

ماده ۵۴۰- هرگاه صدمه وارده عمدی باشد و نوعاً کشنده یا موجب قطع عضو یا آسیب بیشتر نباشد لکن اتفاقاً سرایت کند، علاوه بر حق قصاص یا دیه، نسبت به جنایت عمدی کمتر، حسب مورد دیه جنایت بیشتر نیز باید پرداخت شود مانند اینکه شخصی عمداً انگشت دیگری را قطع کند و اتفاقاً این قطع سرایت کند و موجب فوت مجنی علیه یا قطع دست او گردد، علاوه بر حق قصاص یا دیه انگشت، حسب مورد دیه نفس یا دیه دست مجنی علیه نیز باید پرداخت شود.

ماده ۵۴۱- هرگاه در اثر یک ضربه یا هر رفتار دیگر، آسیبهای متعدد در اعضای بدن به وجود آید چنانچه هریک از آنها در اعضای مختلف باشد یا همه در یک عضو بوده ولی نوع هر آسیبی غیر از نوع دیگری باشد و یا از یک نوع بوده و لکن در دو یا چند محل جداگانه از یک عضو باشد، هر آسیب دیه جداگانه دارد.

ماده ۵۴۲- هرگاه در اثر رفتارهای متعدد، آسیبهای متعدد ایجاد شود هر آسیبی دیه جداگانه دارد.

های-آن-چه-E2%80%8C%در باره-جعل-نویس-و-سنتی-و-تفاوت-https://www.yjc.ir/fa/news/4128805¹⁶

دانیدE2%80%8C%می

¹⁷ - <https://www.iranhoshdar.ir/Default.aspx?PageName=News&Language=1&ID=1237>

(به صورت سنتی و رایانه‌ای)، مبتنی بر نوعی دست کاری و ایجاد تغییر است. اما در جعل سنتی، عنصر جرم مادی و محسوس است و در جعل رایانه‌ای این عنصر دیجیتال است.^{۱۹}

پیشگیری از جرم جعل و روشهای آن

الف) پیشگیری کیفری یا واکنشی از وقوع جعل

این قسم از پیشگیری از جرم، که از طریق توسل به کیفر دادن عمل مجرمانه و توجه به جنبه‌های ارعایی آن حاصل می‌شود، بخشی از مفهوم عام پیشگیری را در برمی‌گیرد، هدف کیفر تحمیلی به بزه کار تنها برقراری تعادل اجتماعی، تنبیه خطای اخلاقی ارتكابی و مجازات مجرم به لحاظ عدم رعایت وظایف اجتماعی و ارضای افکار عمومی نگران و منزجر نیست. علاوه بر اینها، لازم است که هر مجازات به صورتی انتخاب و اجرا شود که برای دیگران عبرتی باشد و کارکرد پیشگیرانه سودمندی را نیز ایفا کند، به این ترتیب کیفر ماهیتاً دارای خصیصه تنبیهی است.^{۲۰} مجازات باید کمک کند تا جرمی که به وقوع پیوسته، دیگر بار چه توسط خود مجرم و چه توسط سایر شهروندان تکرار نشود. باید اذعان داشت که پیشگیری کیفری از چند طریق ممکن است:

- تهدید بالقوه بزهکاران به مجازات، وضع و تصویب قوانین، یعنی هشدار به بزه کاران بالقوه؛
- تهدید بالفعل بزهکاران از طریق اجرای مجازات و برگزاری علنی جلسات دادگاه؛
- سرعت در برگزاری دادرسی کیفری.

پیشگیری کیفری خاص از جرم به معنای، پیشگیری از تکرار بزه توسط بزهکار است، که با اصلاح مجرمین که طبق قسمت دوم بند ۵ اصل ۱۵۶^{۲۱} قانون اساسی از وظائف قوه قضائیه است محقق می‌شود، همچنانکه ماده ۳^{۲۲} آئین نامه سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۸۴/۹/۲۰ از نگهداری محکومان در زندان، حرفه‌آموزی، بازپروری و بازسازگاری آنهاست.^{۲۳}

۱- پیشگیری از طریق قانونگذاری

بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی، وظیفه پیشگیری از وقوع جرم را به عهده قوه قضائیه گذاشته است. بند ۴ ماده ۱۳۰^{۲۴} قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳ نیز قوه قضائیه را بر اساس

^{۱۸}- ماده ۱- هرکس به طور غیرمجاز به داده‌ها یا سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی که به وسیله تدابیر امنیتی حفاظت شده است دسترسی یابد، به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از پنج میلیون (۵.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا بیست میلیون (۲۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

^{۱۹} - <https://www.iranhoshdar.ir/Default.aspx?PageName=News&Language=1&ID=1237>

^{۲۰}- عرب امیری، عرفان، مقاله روش‌های پیشگیری از اقسام جعل مندرج در قانون مجازات اسلامی، خبرگزاری میزان، ۱۳۹۸.

^{۲۱}- اصل پنجاه و ششم

حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خداست و هم او، انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته‌است. هیچ‌کس نمی‌تواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروهی خاص قرار دهد و ملت این حق خداداد را از طرفی که در اصول بعد می‌آید اعمال می‌کند.

^{۲۲}- ماده ۳- زندان محلی است که در آن محکومین قطعی با معرفی مقامات ذیصلاح قضائی و قانون برای مدت معین یا بطور دائم بمنظور اصلاح و تربیت و تحمل کیفر نگهداری می‌شوند.

^{۲۳}- عرب امیری، عرفان، مقاله روش‌های پیشگیری از اقسام جعل مندرج در قانون مجازات اسلامی، خبرگزاری میزان، ۱۳۹۸.

^{۲۴}- ماده ۱۳۰- قوه قضائیه موظف است لوائح ذیل را تهیه و به تصویب مراجع ذیصلاح برساند:

الف- لایحه «جرم‌زدایی از قوانین کیفری» به منظور جلوگیری از آثار سوء ناشی از جرم‌انگاری درمورد تخلفات کم اهمیت، کاهش هزینه‌های نظام عدالت کیفری و جلوگیری از گسترش بی‌رویه قلمرو حقوق جزا و تضييع حقوق و آزادیهای عمومی.

ب- لایحه «جایگزینهای مجازات حبس» به منظور بهره‌گیری از روشهای نوین اصلاح و تربیت مجرمان در جامعه و همچنین ایجاد تناسب بیشتر میان جرم و مجازات و شخصیت مجرم را تهیه و ارائه نماید.

ج- لایحه «حمایت از حقوق شهود و متهمان».

د- لایحه «حمایت از بزه دیدگان اجتماعی».

ه- لایحه «حفظ و ارتقاء حقوق شهروندی و حمایت از حریم خصوصی افراد، در راستای اجرای اصل بیستم (۲۰) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران».

و- لایحه «تعریف جرم سیاسی و تفکیک آن از سایر جرائم».

ز- نسبت به موارد ذیل اقدام نماید:

۱- استقرار نظام قضائی سریع، دقیق، بالسویه در دسترس، ارزان، قابل پیش‌بینی قانونی، منصفانه و قاطع.

۲- پایه‌گذاری و تضمین بنیادهای حقوق مالکیت خصوصی و معنوی، در قلمرو قضائی.

۳- رفع هرگونه تبعیض، قومی و گروهی، در قلمرو حقوقی و قضائی.

اصل مزبور، مکلف به تعهد ساز و کارهای لازم برای پیشگیری از وقوع جرم کرده است. سابقه تدوین آیین نامه‌های کلی در قلمرو تعامل ساز و کارهای پیشگیری (مانند آیین نامه مراکز مراقبت بعد از خروج، آیین نامه اجرایی سازمان زندان‌ها، آیین نامه ستاد حفاظت اجتماعی) و سابقه تدوین آیین نامه‌های جزئی پیشگیری از جرائم خاص (مانند آیین نامه پیشگیری از اعتیاد و آیین نامه پیشگیری و مبارزه با رشوه در دستگاه‌های ارجایی مصوب ۱۳۸۳/۹/۱ هیئت وزیران)، می‌تواند الگوی مناسبی باشد.

به طور خلاصه جهت موفقیت در امر پیشگیری از جرم جعل و تدوین آیین نامه خاص در این زمینه و تشکیل کارگروه‌های اجرائی، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱- شناخت انواع اسناد دولتی و عمومی صادره در کشور (رسمی - عادی) با مکاتبه با کلیه ادارات دولتی و عمومی،
 ۲- شناخت میزان جعل اسناد مذکور و میزان شیوع آن با تکیه بر آمارهای ادارات آمار پلیس و قضائی و تخمین رقم سیاه بزهکاری،

۳- طبقه بندی آمار مذکور بر اساس نوع سازمان منطقه و نوع مرتکبان و ... و نهایتاً ترسیم نمودارهای نمایانگر تعدد اسناد صادره، تعدد جعل، نسبت جعل به اسناد هر سازمان و ... ،

۴- پس از شناخت وضع موجود، تدبیر جهت کاهش میزان اسناد صادره و مکاتبات غیر ضروری از طریق تدوین نظام صدور اسناد دولتی و نحوه طبقه بندی آن چه به شکلی کلی و چه به شکل خاص، جهت وزارتخانه و ادارت خاص.

۲- پیشگیری از طریق محاکم قضایی

محاکم قضایی که در راس آن‌ها قوه‌ی قضاییه وجود دارد به اقداماتی جهت مبارزه و پیشگیری با جرم جعل دست زده اند. مراجع و نظام‌های قضایی برنامه‌های پیشگیرانه اتخاذ می‌نمایند که می‌تواند از طریق طرح‌های آموزشی و یا اعمال این شیوه باشد که مراجع و محاکم قضایی با دستگیری جاغلان از آن‌ها به عنوان مهره‌ای برای تشخیص انواع جعل استفاده نماید و جاغلان را ترغیب به همکاری در این زمینه‌ها بنماید و یا کارگروهی را ایجاد نماید که به عنوان ستادی جهت پیشگیری از جعل و انواع آن‌ها اقداماتی را به عمل آورد.

جعل اسناد، در حقیقت بخشی از بزه جعل با توجه به انواع مختلف آن است و از آنجا که این جرم به نظم و امنیت عمومی هر جامعه خدشه وارد می‌کند، استحکام روابط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی یک کشور اقتضا دارد که روابط و تبادلات بین افراد جامعه، قابل اعتماد و در چهارچوب قانون و به دور از هرگونه خدعه و تزویر باشد و این امر منوط به آن است که نوشته‌ها و اسنادی که به منظور اهداف گوناگون بین آن‌ها رد و بدل می‌شود، از صحت و اصالت لازم برخوردار باشد.

پیشگیری و تشخیص جعل اسناد یکی از دغدغه‌های اصلی سازمان اعم از دولتی و غیردولتی به‌طور عام و سیستم‌های قضایی، امنیتی و پلیسی به‌طور خاص است، در یک نگاه کلی از طرفی، شیوه ارتکاب جرم جعل بر اثر تحولات پدید آمده در عرصه دانش و فناوری، در ابعاد و سطوح مختلف، در حال تغییر و تحول بوده و از طرف دیگر جرم جعل زمینه‌ای برای ارتکاب سایر جرایم تلقی می‌شود و همین امر اقتضا می‌کند که با به‌کارگیری توان بالقوه علمی موجود روز دنیا به‌عنوان ابزار اصلی پیشگیری و مقابله با آن، میزان ارتکاب آن را در حد امکان کاهش دهیم.

استعمال یا استفاده از اسناد مجعول با علم به مجعول بودن آن‌ها مصداق بزه استفاده از سند مجعول است، هرچند این جرم در اکثر موارد توسط شخص جاغل و به دنبال ارتکاب بزه جعل واقع می‌شود، اما همیشه این چنین نیست و ممکن است مرتکب جعل فردی و استفاده کننده از آن فرد دیگری باشد. رویه قضایی ایران جعل و استفاده از سند مجعول را مطابق قوانین جاری دو بزه مستقل می‌شناسد.^{۲۵}

۴ - تمهیدسازوکارهای لازم برای پیشگیری از وقوع جرم، براساس اصل یکصدوپنجاه و ششم (۱۵۶) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
 ۵ - طراحی و استقرار نظام جامع اطلاعات (M.I.S)، عملیات و مدیریت قضائی به‌منظور سرعت بخشیدن به عملیات و مدیریت کارآمد، اصلاح فرآیندها و بهبود روشهای انجام امور قضائی، تا پایان برنامه چهارم.

۶ - فراهم نمودن زمینه تشکیل نهادهای داوری غیردولتی.

۷ - به منظور اجرای اصل سی و پنجم (۳۵) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و نیز به‌منظور تأمین و حفظ حقوق عامه و گسترش خدمات حقوقی هر یک از اصحاب دعوی حق انتخاب، معرفی و حضور وکیل، در تمامی مراحل دادرسی اعم از تحقیقات، رسیدگی و اجرای احکام قضائی را به‌استثنای مواردی که موضوع جنبه محرمانه دارد و یا حضور غیرمتهم به تشخیص قاضی موجب فساد می‌شود، دارند.

۲۵ - عرب امیری، عرفان، مقاله روش‌های پیشگیری از اقسام جعل مندرج در قانون مجازات اسلامی، خبرگزاری میزان، ۱۳۹۸.

۳- پیشگیری اداری

پیشگیری اداری نوعی از پیشگیری ای است که از طریق ادارات عمومی وارد عمل می‌شود و با تحکیم سازی ادارات در جهت پیشگیری از جرایم به خصوص جرم جعل عمل می‌نماید. این پیشگیری انواع و روش‌های مختلفی دارد که اشاره‌ای به آن‌ها خواهیم داشت:

- نظارت بر عملکرد ادارات،
- محدود کردن اختیارات کارمندان در ادارات،
- سیستماتیک شدن دفاتر اسناد رسمی و ادارات.

(ب) پیشگیری غیر کیفری یا کنشی

این نوع پیشگیری قبل از وقوع جرم انجام می‌گردد، یعنی توسل به اقدام‌های سرکوبگر و غیر قهر آمیز که دارای ماهیت اقتصادی، اجتماعی، وضعی، آموزشی و... هستند به منظور جامعه پذیر و قانون گرا ساختن افراد و حفاظت از امواج‌های جرم جهت جلوگیری از وقوع جرم به کار می‌رود.

شخصیت مجرم در جرم جعل از ویژگی خاصی برخوردار است. بدین منظور که معمولاً جاعل، شخصی تحصیل کرده و دارای معلومات عمومی خاص و هوشیاری بالایی می‌باشد و عمدتاً جرم از استعداد و توانایی و هنر ذاتی جاعل ناشی می‌شود. جاعل، جرم جعل را معمولاً در ارتکاب سایر جرایم نظیر کلاهبرداری انجام می‌دهد. این ویژگی شخصیتی جاعل باعث شده است که جاعلین از پیشرفت علوم مادی نظیر فیزیک و شیمی و شناخت خواص مواد مختلف بهره جسته و در جعل اسناد و مدارک علاوه بر تجربه و تمرین، از شیوه‌ها و امکانات علمی نیز استفاده نمایند. بدین دلایل جاعلین، مجرمین خاصی بوده و جهت جلوگیری از ارتکاب جعل روش‌های خاص و منحصر به فردی باید اتخاذ شود.

(پ) پیشگیری اجتماعی

پیشگیری فوق به دو گروه رشد مدار و جامعه مدار تقسیم می‌شود.

در جرم شناسی امروزی ثابت شده است که آموزش در مراحل اولیه زندگی، تاثیر مهمی در پیشگیری از جرم دارد. در اداره آموزش و پرورش امروزی محفوظات، آموزش داده نمی‌شود؛ و هر شخص بنا به تجربیات فردی، امضایی را انتخاب می‌کند که بعضاً به دلیل عدم پیش بینی نکات لازم، جعل آن به سادگی ممکن است. به جز بحث عدم آموزش، سیستم آموزشی ما در موضوعات شکلی موثر در امر پیشگیری از جرم جعل نیز موفق نبوده است. این سیستم نتوانسته دانش آموزان که مدیران آینده کشور هستند را با اصالت که رکن اصیل شرافت انسانی است، آشنا کند. دروغ گویی و تقلب، به جای یک انحراف آشکار، یک زیرکی به حساب می‌آید. دانش آموزی که تقلب نکردن در امتحان را یاد نگرفته، چرا نباید دروغ بگوید؟ حتی ممکن است در آینده خود را توجیه کند که در یک سند نیز دست ببرد؛ بنابراین پرورش دانش آموزان در حیطه آموزش‌های اجتماعی با زبان جدید، توسط متخصصات و تدوین کتب در فیلم‌های مناسب، در این جهت ضروری است.

در سطح جامعه نیز فرهنگ سازی و آموزش همگانی از طریق ابزارهای مدرن ارتباطی ضروری است. باید به مردم آموزش داده شود تا به جای تقلید و الگو قراردادن جاعلان (به عنوان کسانی که با زیرکی و بدون تلاش به اهداف خود می‌رسند)، با تلاش و کوشش به اهداف اصیل برسند.

پیشگیری اجتماعی در بردارنده اقدام‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و پیش گیرنده‌ای که نسبت به محیط‌هایی که فرد در آن‌ها زندگی می‌کند اعمال می‌شوند، به عبارت دیگر در این نوع پیشگیری، تأثیرگذاری بر محیط‌های پیرامون انسان مورد نظر است.

در پیشگیری اجتماعی از طریق آموزش، تربیت، ترغیب و تنبیه در صدد بوده تا معیار شناخت اعمال خوب و بد را به فرد القاء گردد. از جمله ابزارهای مورد استفاده پیشگیری اجتماعی، فرهنگ سازی، آموزش، بهبود شرایط اقتصادی، می‌باشند که تأثیر گذار بر محیط پیرامون فرد جهت اجتماعی کردن او هستند.^{۲۶}

^{۲۶} - عرب امیری، عرفان، مقاله روش‌های پیشگیری از اقسام جعل مندرج در قانون مجازات اسلامی، خبرگزاری میزان، ۱۳۹۸.

نتیجه گیری

در جعل سنتی عنصر مادی جرم کاملاً مادی و محسوس و فیزیکی است و شامل مواردی نظیر «ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیر رسمی فراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا الصاق نوشته‌ای به نوشته دیگر یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن» می‌شود. این عناصر جرم، مادی و مرتبط با ابزاری مثل کاغذ، قلم و اسناد هستند. اما در جعل رایانه‌ای این داده‌ها هستند که می‌توانند به صورت داده‌های پیام یا داده‌های رایانه‌ای موجبات تشکیل جرم را فراهم آورند. «داده» به هر نمادی از اطلاعات و مفاهیمی که برای پردازش در سیستم رایانه حاوی برنامه‌های مناسب برای وا داشتن یک سیستم به انجام یک وظیفه، به کار برده می‌شود، اطلاق دارد. در قانون تجارت الکترونیکی در ماده ۲ بند (الف) داده پیام این گونه تعریف شده است: «هر نمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهوم که با وسایل الکترونیکی، نوری و یا فناوری‌های جدید اطلاعات تولید، ارسال، دریافت ذخیره یا پردازش می‌شود». در هر دو جرم جعل (سنتی و رایانه‌ای)، عنصر مادی مبتنی بر نوعی دست کاری و ایجاد تغییر است. اما با تعاریف انجام شده تفاوت بین عناصر مادی جرم جعل در جعل سنتی و رایانه‌ای کاملاً مشخص می‌شود. در جعل سنتی، عنصر کاملاً مادی و محسوس است و در جعل رایانه‌ای این عنصر دیجیتالی است. در باب مجازات این جرایم نیز تفاوت‌هایی دیده می‌شود.

جرم جعل جزء جرایم علیه آسایش عمومی تلقی می‌گردد که به نوعی اعتماد عمومی نسبت به اعتبار و ارزش اسناد خدشه وارد می‌نماید. پیشگیری از جعل اسناد یکی از دغدغه‌های اصلی سازمان‌ها اعم از دولتی و غیر دولتی می‌باشد که با پیشرفت دانش و فناوری روش‌های ارتکاب جرم جعل نیز در حال توسعه و تحول بوده و در این راستا نیز باید راه کارهای علمی از سوی متخصصین این امر مطابق با تحولات پدیدآمده ارائه گردد تا ارتکاب این جرم توسط افراد به حداقل رسانیده شود.

پیشگیری از وقوع جرم در اصول ۸ و ۳۱ و ۱۳۴ قانون اساسی و در برخی از قوانین عادی مورد توجه جدی واقع گردیده است. استفاده از اوراق جعل ناپذیر و به کار گیری فناوری‌های نوین رقمی و استفاده از تجهیزات و امکاناتی که موجب افزایش سطح نظارتها می‌شود، از جمله راهکارهایی است که از طریق آن می‌توان از جعل اسناد ممانعت به عمل آورد. آنچه می‌تواند مفید باشد شناسایی و پیشگیری از وقوع جعل است، این که مطمئن شویم داده‌ای که منتسب به افراد است اصالتاً و بدون تغییر از جانب صادر کننده ایجاد شده و تغییر یا دخل و تصرفی در داده ایجاد نشده است؛ البته این موضوع خود نیازمند کارشناسی است و شناسایی آن کار آسانی نخواهد بود و توجه به این نکته حائز اهمیت است که همانگونه که جعل سنتی می‌تواند پیامدهای منفی برای اشخاص و اقشار جامعه در پی داشته باشد جعل در فضای مجازی نیز موجبات ایجاد خسارات مادی و معنوی را برای اشخاص فراهم می‌آورد.

منابع و مراجع

- 1- <http://iranlawyer.net> /دانشتنتی-های-حقوقی/۲۲۲-تعریف-جعل-و-انواع-آن
- 2- <http://www.heyvalaw.com/web/articles/view/1525> /تعریف-اسناد-الکترونیک-و-اعتبار-سنجی-آن
- 3- <https://www.dadgaran.com/Legal-content> /تعریف-سند-انواع-سند-و-وکیل-متخصص-اسناد
- 4- <https://www.iranhoshdar.ir/Default.aspx?PageName=News&Language=1&ID=1237>
- 5- <https://www.iranhoshdar.ir/Default.aspx?PageName=News&Language=1&ID=1237>
- 6- <https://www.yjc.ir/fa/news/4128805> /های-آن-در-باره-جعل-نوین-و-سنتی-و-تفاوت-های-آن-دانی‌دE2%80%8Cچه-می-.

۷- آئین نامه اجرایی سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور ۱۳۸۹.

۸- پروتال سازمان قضایی نیروهای مسلح www.imj.ir

۹- عرب امیری، عرفان، مقاله روش‌های پیشگیری از اقسام جعل مندرج در قانون مجازات اسلامی، خبرگزاری میزان،

۱۳۹۸.

۱۰- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

۱۱- قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۳.

۱۲- قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲.

۱۳- قانون جرایم رایانه ای مصوب ۱۳۸۸.

۱۴- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.

۱۵- قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲.

۱۶- قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسیترال.

۱۷- کوهی، مالک، پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان جعل در اسناد الکترونیک، دانشگاه پیام نور تهران جنوب،

۱۳۹۰.